

 [instagram.com/harmonija_knjige](https://www.instagram.com/harmonija_knjige)
 [facebook.com/harmonija_knjige](https://www.facebook.com/harmonija_knjige)
www.harmonijaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA:

Jean-Louis Cianni

Ulysse et nous: *De l'errance à la lucidité*

Copyright © Éditions du Relié, 2021

Translation rights arranged through Cristina Prepelita Chiarasini, Agence CGR,

www.agencelitteraire-cgr.com.

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2025

ZA IZDAVAČA:

Marko Sabovljević

UREDNIK:

Marina Sabovljević

PREVOD:

Milica Simić

LEKTURA I KOREKTURA:

Lidija Cenić

DIZAJNER KORICA:

Siniša Subotić

ŠTAMPA:

Alpha print, Zemun

TIRAŽ:

1.000

IZDAVAČ:

Publik praktikum, imprint Harmonija

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA:

2025

Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

ŽAN-LUJ SIJANI

ODISEJ I MI

HARMON**IA** NIJA

Za Saskiju i Alsea

Sadržaj

Predgovor	9
Uvod	15

POGLAVLJE 1

Potruga za izgubljenim čovekom	19
--------------------------------	----

POGLAVLJE 2

Istraživanje neljudskih svetova	35
---------------------------------	----

1. Plaža poraza	37
2. Zemlja zaborava	44
3. Jazbina negostoljubivog Kiklopa	51
4. Ostrvo loših vetrova	58
5. Varljivi grad Lestrigonaca	64
6. Kirkine životinje	70

POGLAVLJE 3

Inicijacija u ljudski život	79
-----------------------------	----

1. Život je istinsko dobro	81
2. Odupiranje Sirenama	92
3. Znati kako da izgubimo da bismo preživeli	101
4. Prevazilaženje izdaje	111
5. Prihvatanje samoće	118
6. Prihvatanje svoje smrtnosti	124
7. Pričanje svoje priče	132

POGLAVLJE 4

Put ka prepoznavanju 141

1. Znanje, neznanje i prepoznavanje	144
2. Neverovanje i svedočenje	151
3. Uzajamno prepoznavanje i ljubav	160
4. Nemoguće prepoznavanje	165
5. Večno prepoznavanje	172
Epilog	175
Rečnik	179

Predgovor

Šta je čovek? Ko sam ja? Šta zaista mogu da saznam o svom identitetu i kako da to učinim? Koje je moje mesto u svetu? Neizvesno vreme u kojem živimo čini ova pitanja akutno relevantnim. Znamo da civilizacije propadaju, a sada je došao red i na čoveka da spozna svoju smrtnost i shvati da je smrtan, i to po drugi put, ne samo kao telo, ne zbog biološke determinisanosti već kao skup svih predstava i vrednosti koje su povezane s pojmom čovek.

Ova eliminacija se obavlja u oblaku žalosnih strasti u kojem se mešaju ogorčenost i želja da se tome stane na kraj. Transhumanizam određuje ovaj trenutak u kojem preispitujemo sve ono što smo dosad smatrali izvesnim. Svesnost, sloboda izražavanja, državljanstvo, ali i fizički izgled, radanje, smrtnost i seksualni identitet – svi parametri koje posedujemo za definisanje našeg identiteta sada su zamagljeni i transformišu se.

Počevši od onog univerzalnog, pa do najintimnijeg, gubimo svoje repere. Ono u šta smo verovali nestaje, a da i dalje ne možemo, budući da se nalazimo u stanju mentalne konfuzije koje nas sada karakteriše, napraviti razliku između fantazije i naučne stvarnosti. Izgubljeni smo u svojim lutanjima. Odričemo se sebe ne znajući – a to je jedan od paradoksa ljudskog života – najavljuje li to odbacivanje sebe novi dan ili predstavlja rezultat samodestrukcije. Lutamo između dva shvatanja ljudskosti. Znamo li i možemo li uraditi bilo šta drugo?

Tome da je ljudski identitet lutanje *Odiseja* nas je podučavala više od tri hiljade godina pre nego što smo počeli da postavljamo pitanja na individualnom i kolektivnom nivou. U ovom periodu mnogobrojnih kriza u kojem smo sada, činilo

mi se neophodnim, poučnim i zanimljivim da se vratim ovoj početnoj tački našeg lutanja. Tu možemo ponovo pronaći večnu istinu ljudskog identiteta, ne da bismo nostalgично rekonstruisali izgubljeni model već da bismo pokušali da otkrijemo šta sve igra ulogu u našem trenutnom lutanju.

Naravno, mi smo samo veoma daleki rođaci Homerovog junaka. Odisej nije ličnost koja je svesna sebe. On se ne dvoumi, on retko okleva. Pojavi se neki problem i Odisej istog trena pribegava svojoj legendarnoj lukavosti. Lišen je duše i onoga što danas nazivamo sopstvo, odnosno ego. Njegov psihički identitet je lokalizovan u njegovom telu. Kada Odisej razgovara sa sobom, on se obraća svom srcu.

U XX pevanju, kad se vrati u svoju palatu na ostrvu Itaka, Odiseja ponižavaju sluškinje. Odupire se naletu besa koji u njemu sve više raste čuvenim rečima koje mrmlja sebi u bradu: *Strpi se, srce, ta već si bestidnost pretrpelo grđu...* Možda da bi izrazio podeljeni ego, začetak svesnosti, Homer pribegava zamišljenom dijalogu u kojem Odisej razgovara sa Atinom, boginjom mudrosti, koja je njegova zaštitnica i koja predstavlja eksternalizovani deo njegovog razuma.

Odisejeva margina slobode veoma je uska jer bogovi odlučuju od početka do kraja o njegovoj sudbini. Posejdon, bog mora, u svojoj ljutnji neprestano proganja Odiseja svojim užasnim gnevom. Nasuprot njemu, Atina ga brani i savetuje. Odisej ostaje lik iz priče, koji se može porediti s likovima iz filma ili stripa. Njegov identitet se briše pod težinom njegove istorije. Mi pratimo fresku njegovih dela, a ne hroniku njegovih razmišljanja.

Ipak, da li nam je ovo baš toliko strano? Žan-Pjer Vernan je u svojim analizama identiteta grčkog čoveka naglasio njegovu isključivo socijalnu dimenziju: „Ipak, ovaj pojedinac se nikad ne pojavljuje ni kao oličenje univerzalnih neotuđivih prava niti kao ličnost u modernom smislu reči, sa svojim jedinstvenim unutrašnjim životom, skrivenim svetom svoje subjektivnosti, fundamentalnom originalnošću svog sopstva.” Građanin pre svega, grčki čovek iz homerskog perioda ne

postoji sem pod pogledom drugih ljudi na osnovu kojeg stiće reputaciju.

U tom smislu, naše medijsko društvo, u kojem su slika i slava, stvaranje spektakla i percepcija drugih na društvenim mrežama najvažniji, čini da ličimo na Odiseja. Naš život, profesionalni i lični, odigrava se na sceni pojavnosti, i to u tolikoj meri da se pitamo gde se nalazi naš istinski identitet izvan ovog ponekad iscrpljujućeg bala pod maskama. Posmatrano iz ovog ugla, ponovo smo se ukrkali na Odisejev brod koji more baca tamo-amo. I nije sigurno da polje kontrole naše svesti ima veću amplitudu od njegove.

Vrativši se na svoje ostrvo Itaku, Odisej mora biti identifikovan i prihvaćen nakon dvadeset godina odsustva. Slično njemu, i mi smo uključeni u permanentnu borbu za priznanjem u našem individualističkom i kompetitivnom društvu. Ishod ove borbe za nas je podjednako neverovatan koliko je bio za njega na kraju *Odiseje*.

Uz to, lukavi Odisej ne prestaje da se menja i da se prikriva. Traži sebe i ponekad se nespretno i nepromišljeno samopotvrđuje. Luta u svojim kretanjima i transformacijama koje utiču na njega. On priča i govori o sebi. Međutim, ovaj majstor elokvencije davi se u moru reči koje mu pomažu da se izrazi i orijentiše. Zarobljen je u svojoj ličnoj istoriji i političkom kontekstu.

Odisej se pojavljuje na zapadnoj književnoj sceni u važnom trenutku krize. Grčka civilizacija se transformiše, pojavljuju se prvi gradovi. Smisao ljudskog života i predstava o čoveku evoluiraju. *Odiseja* označava i prati ovu promenu koja vodi ka novom sistemu vrednosti koji će uspostaviti takozvana klasična Grčka.

U svom delu *Psychanalyse des contes de fées* Bruno Bettelheim smatra da je potrebno razlikovati mit od bajke i da za to postoje tri ključna razloga: lik iz mita je neobičan, dok su avanture prikazane u nekoj bajci predstavljene kao da mogu svakome da se dese; kraj mita je tragičan, a kraj bajke optimističan; i konačno, „mitski heroji predstavljaju izvrsne primere koji pogoduju razvoju superega“, a bajke više podstiču

želju ega za samoočuvanjem. Mit predstavlja zahtev za prevazilaženjem sebe i nadljudsku volju.

Čini se da je Odisej u velikoj meri izuzetak od ovog pravila. Naravno, u psihoanalitičkom pristupu Posejdon, bog mora, koji svojim besom progoni Odiseja, može se vrlo lako shvatiti kao tiranski superego. Međutim, suočen s njim, Odisej se nalazi u situaciji preživljavanja. On mu se suprotstavlja ljudskošću prepunom mana i slabosti, ali i egom punim želja i resursa. Odisej nije ni Herakle, svemoćni superheroj koji savladava svoje impulse isto koliko i čudovišta, ni Edip, koji je nesvesna žrtva svojih transgresivnih želja koje mu nameće njegov Id. Razlog je što Odisej ispoljava karakteristike na nivou ega s kojima su generacije bile u stanju da se identifikuju i tako imale koristi od njegovih avantura.

Odisej, čovek koji želi da se vrati kući, nasleđuje Ahila, heroja nastradalog na bojnopolju. Ahil stoji uspravno i otegotvoruje heroja čiji će život biti kratak. On se čuva slatkorečivih ljudi i spletkaroša. I on to kaže u *Ilijadi*: *Mrzim koliko i vrata Hada onoga koji krije nešto u svom srcu, a govori nešto sasvim drugo*. On mrzi „dvostruki govor“. Odisej je antiteza Ahilu. On želi da preživi i preživljava najbolje što može; on je pregovarač, majstor reči, političar mnogo ispred svog vremena... On je taj koji služi kao referenca za ovo vreme transformacije u grčkom svetu. U priči o Odisejevoj metamorfozi on personifikuje tu veliku kulturološku tranziciju. On je heroj u vreme sumraka heroja.

Odisej je putnik. Ipak, kuda se on kreće? Koji je to svet koji istražuje? Posедуje li geografsku realnost? Da li je u potpunosti imaginaran? Mitski? Individualan? U *Odiseji* se mešaju ovi različiti univerzumi. Odisejevo putovanje je pre svega putovanje čoveka koji luta, koji traži vođstvo i repere gde god ih može naći, koji ima potrebu za sigurnošću, ali koji ipak voli i rizik.

Zbog toga, isto kao što mi posećujemo forume na internetu pre nego što krenemo na put da bismo saznali koje znamenitosti bi trebalo da vidimo i formirali sud o svojoj destinaciji, neophodno je ponovo pročitati *Odiseju* jer sadrži pouke o tome šta je ljudsko biće i šta je pojedinac. Odisej nema ego,

ali on je ipak ego. Njegove pustolovine ocrtavaju identitet zapadnog čoveka u trenutku njegovog nastajanja i on se pokazuje kao lutanje, istraživanje i transformacija u ovom prvom književnom prikazu u istoriji zapadne književnosti.

Odisej je čovek u nastajanju. U *Odiseji*, heroj se najpre pojavljuje kao nevidljivi čovek, predmet potrage njegovog sina Telemaha. Čim sebe uzme kao centar svog interesovanja, čim se usredsredi na sebe, čovek postaje odsutno biće, podjednako skriven, neodređen i neopipljiv kao što je to Odisej za Telemaha. U praskozorje naše istorije čovek se već suočava sa sopstvenim odsustvom i potragom za sobom.

Odisej je tako prototip heroja koji se bori protiv zlih protivnika i loše sudbine. Međutim, on je i simbol ljudske želje. Odisej – samo poreklo ovog imena to kaže – je čovek osujećene želje. On žudi za tim da se vrati kući, ali ga nepovoljni vetrovi koje pokreće bog koji je ljut na njega i koji ga kažnjava, sprečavaju da to učini punih deset godina. Uz to, drugi, manje očigledan problem proganja njegovu ličnost iznutra. Jedan deo njega ostao je pod zidinama Troje. On odbija da se promeni. Ova nesvesna želja je u osnovi njegovog putovanja i lutanja i neprestano utiče na njega.

Odiseja takođe prikazuje jednu dugu i mučnu metamorfozu. Homer uzima svog junaka Odiseja za ruku i vodi ga u duboku transformaciju. Od ratnog vođe, inteligentnog i veštog diplomate, ali i okrutnog i nemilosrdnog ratnika, Odisej mora postati čovek koji se ponovo uključuje u okruženje u kojem je rođen: zemlju, porodicu, društvenu funkciju.

Ovoj katarzi posvećena su dva putovanja. Prvo putovanje ima edukativni karakter. Ono podseća Odiseja na osnovne crte ljudskog bića onakvim kakvim su shvatane u Homerovo doba: sećanje, gostoprimstvo, društvenost, zabrana incesta i kanibalizma. Pod plaštom geografske egzotičnosti, ovo prvo putovanje osvetljava civilizacijski dar koji se prenosi s generacije na generaciju.

Drugo putovanje, smešteno unutar prvog, više je unutrašnje i podseća na inicijaciju. Iskušenja su više personalizovana i Odisej ih sâm prepričava. On doživljava ono što svaki

čovjek mora da doživi i prihvati kad je u pitanju njegov život da bi iskovao svoj individualni identitet: patnju, izdaju, iluzije, samoću, sudbinu smrtnika.

Po svom povratku na Itaku, Odisej se upušta u završni ciklus avantura čiji je cilj njegovo priznavanje. Dvadeset godina ratovanja i lutanja po moru promenilo je njegov izgled. Izgubio je i sve komponente svog društvenog identiteta: presto, ulogu muža, oca i sina. Mora da se upusti u borbu da bi bio priznat tu, u svojoj kući. Dug je to put, komplikovan, krvav i ostaje delimično nedovršen.

Potruga za sobom, društvenost, obrazovanje, priznanje – *Odiseja* više nije samo neobično i zadivljujuće putovanje u imaginarne zemlje naseljene čudovištima i boginjama. Pod plaštom natprirodnog i ekstravagantnog, narativni genije Homera i drugih bardova tera nas da razmišljamo o ljudskom životu, sa svim njegovim patnjama i enigmama, ali i sa svetlim tačkama i srećom.

U vreme kad bismo morali da se odrekemo svoje ljudskosti, a da je pritom možda nikada nismo ni dostigli, povratak Odisejevim putovanjima istovremeno je i neophodan i spasonosan. Kao on, i mi smo uhvaćeni u svojim mračnim i prikrivenim željama, sumnjamo u svoju vrednost i svoje sposobnosti; gubimo se u apsurdnim borbama. Njegov identitet je i naš, satkan od nostalgije i znatiželje, od nepokretnosti i promene. *Odiseja* nije knjiga iz prošlosti već knjiga o večnom putovanju. O našem putovanju. Vreme je da se ukrcamo na brod zajedno sa Odisejem.

Uvod

Četiri putovanja u jednom! Stekli smo naviku da *Odiseju* definišemo kao Odisejevo putovanje, i to nesumnjivo potiče od činjenice da ovaj Homerov ep nosi ime svog junaka – *Odusseus* na grčkom – i da je on glavni lik. Ipak, Odisej se prvi put pojavljuje tek u petom pevanju. Do tada je samo predmet glasina i pitanja. Da li je živ ili mrtav? Ako je živ, zašto se ne vraća na Itaku? Ako je mrtav, gde i kako je umro? Oko ovih pitanja organizovana je radnja prvih pesama epa jer je Odisej u *Odiseji* pre svega nevidljivi čovek.

Ep započinje putovanjem koje nije Odisejevo već njegovog sina Telemaha. To je kratko, ali važno putovanje tokom kojeg sin koji je napušten i čiji identitet još nije formiran traži svog oca. Telemah se raspituje kod nekadašnjih saboraca svog oca. Tragajući za njim, on stvara svoj identitet i afirmiše sebe. Tokom ovog prvog putovanja Telemah se rađa za sebe i odrasta. Kroz ovu potragu Odisej, taj veliki odsutni otac, postaje simbol čoveka koga tražimo. Zbog toga ovo prvo putovanje možemo nazvati *Potruga za izgubljenim čovekom*.

Odiseja zatim prati nekoliko putovanja zahvaljujući kojima Odisej postaje ono što jeste. Ipak, ona su različita po pitanjima koja postavljaju i svrsi, koji nisu očigledni na prvi pogled jer ih mašta Homera i bardova, njihov talenat za konstruisanje i vođenje složenog narativa sa etapama, napetošću, vraćanjima u prošlost i preplitanjima radnje vešto prikriva. Ipak, ako pođemo od toga da *Odiseja* govori o metamorfozi heroja Trojanskog rata u čoveka koji pronalazi i ponovo otkriva svoje mesto, svoju porodicu, svoju moć, tada se ova tri putovanja pojavljuju kao fotografija potopljena u tečnost koja izranja u mračnoj komori.

Prvo putovanje nas vodi od Troje do Kirkinog ostrva. Odisej istražuje granice grčke kulture. Gonjen suprotnim vetrovima, ali i vođen svojom znatiželjom, on posećuje varvarske teritorije i mnogo pre Alise odlazi na drugu stranu ogledala svoje civilizacije. Opasne zavisnosti, negostoljubivost, kani-balizam, incest, animalnost: Odisej upoznaje neljudske svetove i oni kao kontraprimeri izgrađuju njegovu svest. Uz to, oni obezbeđuju okvire i merila koji omogućavaju slušaocima i čitaocima da izgrade svoj identitet. Oni nas podsećaju na osnove ljudskog stanja. Ovo prvo putovanje istražuje antropološku geografiju.

U drugom putovanju Odisej odlazi sa Kirkinog ostrva i stiže do pećine nimfe Kalipso, najdalje stanice na zapadu na njegovom putovanju. Ova sekvenca ima još simboličnije i intimnije značenje i s njom ulazimo u samu srž *Odiseje*. Kralj Itake suočava se s najtežim iskušenjima: vizijom pakla, pesmom Sirena, uništenjem cele flote, samoćom i nemaštinom. Odisej prolazi kroz inicijaciju koja je preuzeta iz mističnog simbolizma. Odvaja se od svog dotadašnjeg identiteta, pročišćava se i regeneriše u procesu sličnom onom u drevnim ceremonijama inicijacije koje su imale za cilj da čoveku otkriju smisao života.

Kada se vrati na Itaku, Odisej mora da dokaže svoj identitet. Na ovom završnom putovanju epa junak se suočava sa stvarnošću sveta ljudi, njihovim nasiljem i njihovim neznanjem. Napušta misteriozne zemlje, čudovišta, boginje i natprirodne situacije da bi se vratio na zemlju. Osnažen onim što je naučio propativši, on više nije „osvajач gradova“, junak *Ilijade* u potrazi za slavom i „lepom smrću“. Nakon toliko dugog odsustva, njegovi ljudi moraju da ga identifikuju i prepoznaju. On i dalje mora da se bori i ponovo nemilosrdno ubija da bi povratio svoju moć i savladao neprijatelje. Bori se za to da bude priznat s nasiljem dovedenim do vrhunca, kao da ta poslednja sumnja svom svojom težinom pritiska stvarnost njegovog preobražaja.

Odiseja nije linearna priča; isprekidana je brojnim vraćanjima u prošlost i povezivanjima koja joj daju bogatstvo

i evokativnu moć. Poput svog glavnog junaka, i narativ epa luta i krivuda, ali ovde, radi veće jasnoće, nećemo uvek pratiti ova četiri putovanja po redosledu Homerovog pripovedanja. Telemahovo putovanje ostaće prvo, ali Odisejeva će biti predstavljena rekonstruisanim hronološkim redom.

POGLAVLJE 1

Potruga za izgubljenim čovekom

Ali sad drukčije bozi odlučiše bedu nam snujuć'; Oni najviše njega od sviju vrgoše ljudi u mrak, ne bi ni mrtva toliko bilo mi žao, da je sa družima svojim na trojanskom pogin' o polju il' po svršetku rata premin' o na rukama dragih; tad bi mu cela grob načinila ahejska vojska, tako i sina bi svoga obasjao velikom slavom. A još je on neproslavljen Harpijam u kandže pao, neviđen nestaje on i nečuven, a ostavi meni žalost i suze...*

Pevanje I, 235-243.

Kako i gde da pronađemo svoj identitet i zašto to treba da učinimo? Ova pitanja koja su deo ljudskog postojanja od pravećavniha vremena dobijaju dramatičan, čak i tragičan preokret u društvu u kojem se pojedinci definišu kao slobodni i suvereni. Identitet postaje pitanje postignuća i priznanja koje prati poput duge senke teskoba zbog neuspeha. Ipak, šta podrazumevamo pod identitetom? Kad je u pitanju ovaj ambivalentni i veoma prošireni pojam, istovremeno pronalazimo i strasti svojstvene individualnom, unutrašnjem ili društvenom životu, i kolektivne tenzije koje opterećuju grupe, kulture i nacije.

Pojam koji je ovoliko rastegljiv može samo da dovede do različitih tumačenja i primene. Da li ego treba da se izgradi ili da zaboravi na sebe? Treba li ga jasno i glasno potvrditi ili ga ograničiti? Je li on cilj ili greška? Može li društvo koje zasluđuje da nosi to ime biti zasnovano na individualizmu? Da li je narcizam štetan ili koristan? Naše vreme oscilira između smisla

---

* Korišćeni citati iz prevoda *Odiseje* Miloša N. Đurića. (Prim. prev.)

i vrednosti koje se daju egu. S jedne strane: „Budi ono ko si, bez obzira na sve!”, odnosno bez obzira na druge i društvena pravila, a sa druge strane: „Pazi se, ego je toksična i varljiva droga.” Ovde se nalazimo pod uticajem paradoksalne naredbe.

Krećemo se po ivici grebena između dva ponora: toksičnog i začaranog ega. Tržišna kultura, zasnovana na individualnom posedovanju i nadmetanju, stavlja identitet na vrh svoje ideološke građevine. Nasuprot tome, država ceni solidarnu društvenost. I poput magarca koji je uhvaćen između želje za pićem i želje za jelom dopustio sebi da umre jer se nije odlučio između dva impulsa istog intenziteta, i mi smo paralisani složenošću i zamršenošću ovog problema.

Identitet je zapravo više pitanje nego odgovor. Postoji jaz između ega koji ima iskustvo samog sebe i ega koji pokušava sebe da definiše. Identitet se s vremenom menja, nikada ne ostaje isti. Telo stari, izgled se menja. Mišljenja, ukusi i strasti nekog pojedinca se menjaju. Ovako različit u zavisnosti od protoka vremena, identitet postaje množina sastavljena od različitih aspekata i registara. Karakteriše ga mešavina, a ne čistoća i hrani se pozajmljivanjima i odbacivanjima. Aktivnosti ega su složene: san i proračunatost, rasonoda i usredsređenost, pamćenje i zaborav, povratak sebi i putovanje.

Sâm pojam identiteta evocira stabilnu realnost. Uobičajeni život sopstva protkan je emocijama, različitim osećanjima i međusobno nespojivim željama koje je često teško dešifrovati. Uznemiruju ga napetosti i sukobi koje doživljava oklevajući i postavljajući pitanja. Okružuju ga i prožimaju različitosti. Različitosti drugih, bez kojih se ne možemo roditi, rasti i postojati. Lična različitost, ona koja stavlja nekog drugog u mene, koja me čini strancem samom sebi čim poželim da govorim o sebi ili da upoznam sebe... Nikad ne bismo mogli da završimo s nabranjem aspekata mnogostrukosti i različitosti koje izazivaju promene u onome što uporno nazivamo identitet.

Ko je Odisej? Cela *Odiseja* pokušava da odgovori na ovo pitanje, ali moramo da sačekamo poslednja pevanja da bismo videli kako se poslednji veo podiže i otkriva identitet

junaka. Ep postavlja ovo pitanje kroz Telemahovu priču, i to odmah nakon prikaza ključnog sastanka bogova na Olimpu. Tokom ovog savetovanja kojem direktno prisustvujemo saznajemo razloge Odisejevih lutanja. On trpi neumoljivi gnev boga mora Posejdona zato što je unakazio i ponizio njegovog sina Kiklopa Polifema.

Odisej je, dakle, delimično odgovoran za situaciju u kojoj se nalazi. On mora da plati za ove dve greške, to su gresi za koje treba da se iskupi. Nimfa Kalipso drži ga kao taoca u svojoj pećini na rubu poznatog sveta. Bogovi ipak odlučuju da okončaju njegovo lutanje. Atina, Odisejeva zaštitnica, odgovorna je za sprovođenje ove odluke svog oca Zeusa. Ona počinje tako što odlazi na Itaku da bi pokrenula Telemaha na delovanje.

Homerov narativni genije započinje *Odiseju* na mestu na kojem će se i završiti – na ostrvu Itaka. Haos vlada na ovom malom ostrvu. Nestanak Odiseja, o kome nema nikakvih vesti već dvadeset godina, gurnuo je arhipelag u ćorsokak. Telemah je premlad da bi preuzeo dužnost od svog oca. Prema važećem običaju, njegova majka Penelopa mora da izabere novog muža iz grupe prosaca koji su se trajno nastanili u njejoj palati. Ona je odredila rok za donošenje svoje odluke: završetak jednog tkanja koje ona vrlo neobično radi. Da bi što više odložila rok, noću raspliće ono što je tokom dana istkala. Međutim, jedna podmukla sluškinja je otkrila njenu prevaru.

Situacija je složenija nego što se čini i svi akteri su delimično odgovorni za to. Penelopa pre svega, zato što ne donosi odluku. Ne želeći to, ona daje legitimitet postupcima prosaca. Oni žive u Odisejevoj palati bez ustručavanja, poput parazita, sa svojim ljudima. Iz dana u dan oni rasipaju njegovu imovinu koristeći njegove resurse. Tu su se nastanili i nemaju nikakav razlog da odu. Sa druge strane, ni Telemah ništa ne požuruje jer bi to dovelo do proterivanja njegove majke. On sumnja u svoju snagu. Nije siguran da će sačuvati vođstvo i povratiti svoje posede. U to vreme, odluka o imenovanju kralja zavisila je od sistema kooperativnog partnerstva i

odluke skupštine celokupne aristokratije arhipelaga. Otkako je presto upražnjen, Itaka je postala mesto bezakonja.

Ipak, onaj koji je najviše odgovoran za to ostaje Odisej, ne samo zato što se ne vraća već zato što se ne zna da li je i dalje živ. To je nevidljivi čovek čije odsustvo teško opterećuje umove i postupke svih protagonista, i to tim više što je od svoje žene tražio da mu obeća da se u slučaju da on nastrada u Trojanskom ratu neće ponovo udati pre nego što Telemah odraste. Njegova uputstva su bila jasna – kad mu poraste brada, može da se uda za koga god hoće. Ovim rečima izgovorenim na odlasku on je odredio Telamaha za svog naslednika. Međutim, u tom trenutku on sažaljeva sebe nalazeći se na najudaljenijoj tački svog putovanja, u pećini nimfe Kalipso.

Situacija se godinama ne menja. Želje glavnih aktera su kao zamrznute u smrtonosnom čekanju. Iznenada, odluka koju donosi Zevs ponovo pokreće vreme i aktivira do tada paralisane likove. Gospodar Olimpa popustio je pred molbom svoje ćerke Atine, nepokolebljive Odisejeve zaštitnice. U obličju Odisejevog prijatelja Mentora, Atina odlazi na Itaku da bi sprovela očevu zapovest. Tada započinje prvo putovanje *Odiseje*, Telamahovo putovanje, praćeno od priprema, pa sve do kraja i njegovog ishoda.

U *Odiseji*, otac luta, a sin je dezorijentisan. Odisej je nestao i Telemah ne zna da li je živ ili mrtav. Ako je Odisej mrtav, mogao bi da povрати vlasništvo nad svojom palatom i svojim posedom. Prosci su uzurpatori koji rasipaju njegove resurse na gozbama. Telemah se plaši za svoj život. Očajan je zbog svoje slabosti. Sumnja u sebe, preispituje se.

Biti ono ko si znači najpre ispitati svoj identitet. Identitet u svom primarnom obliku nije ništa drugo do ova pitanja: Ko sam ja? Za šta sam sposoban? Koje je moje mesto u svetu? Kako da ga zauzmem? Identitet nije nešto što birate u prolazu u supermarketu. To nije ni predmet niti status. To je posebno iskustvo čija je polazna tačka u adolescentskoj krizi. Ova kriza ostaje tokom vremena promenljiva osnova svakog identiteta. Unutrašnje preispitivanje traje celog života. Biti,

postati, koristiti svoj ego neizbežno podrazumeva neprestano preispitivanje tog ega od njega samog i za njega samog.

Telemah ima dvadesetak godina. Vreme je da izađe iz detinjstva i postane čovek. *Odiseja* prati mladog junaka u ključnoj fazi konstituisanja njegovog identiteta i u metamorfozi koja ga čini odraslim čovekom. Očinska figura je u centru Telemahovog preispitivanja. Da li je Odisej živ? Ako jeste, gde je? Kakav je bio njegov život, da li se ponašao kao heroj ili ne? Da li bih i ja imao snage i hrabrosti? Sva ova pitanja mu se vrte po glavi.

Tu je još jedno pitanje koje predstavlja izvor ovog velikog kaskadnog preispitivanja. Kada prijateljica boginja Atina dođe u posetu Telemahu, ona ističe fizičku sličnost između sina i oca. Telemah izražava svoju bojazan – njegova majka kaže da je on Odisejev sin, ali on se pita kako bi to mogao znati. Niko nije mogao lično da potvrdi njegovo rođenje. Dovodeći u pitanje svoj identitet, Telemah počinje da sumnja u to da mu je Odisej otac.

To je specifična fantazija čije je nesvesne mehanizme istražila psihoanaliza. Sastoji se od bacanja sumnje na realne roditelje, fabrikovanja slavni roditelja i nade da će to pravo poreklo jednog dana biti priznato. Ovo ima dvostruku svrhu: subjekat ovim valorizuje sebe i okreće se od incestuoznih misli povezanih sa Edipovim kompleksom. Ako moj pravi otac nije moj otac, onda sam čist u svojoj nesvesnoj želji koja me gura ka mojoj majci. Tako simbolički „ubijajući” oca ostaje jedini posednik majke i izbegava krivicu.

Frojd je ovu fantaziju nazvao porodični roman neurotičara. „Kada dete spozna razliku između oca i majke u pogledu seksualnosti, kad shvati da je *pater semper incertus* (otac je uvek nesiguran) dok je majka *certissima* (sigurna), onda porodični roman doživljava jedno posebno ograničenje: otac se postavlja na visoko mesto i više se ne sumnja u neospornu činjenicu da dete potiče od majke.”

Psihoanaliza baca svetlost na latentne izvore ove potrage za ocem koja je u središtu toliko mnogo priča i književnih fikcija da je postala gotovo univerzalna. To je večna potraga kojoj današnje društvo razvoda i samohranih roditelja daje

specifičan ton. „Recite mi odakle on dolazi i znaću kuda ja idem”, kaže pevač Strome u svojoj pesmi *Papaoutai*.

Ova potraga omogućava Telemahu da bude deo priče, svoje priče. Sve do tada mladić je bio zarobljenik scenarija koji su napisali drugi: Odisej, Penelopa, prosci. Njegovo angažovanje proizlazi iz sumnje i slabosti. Identitet nije stabilno stanje, to je kretanje, kriza. *Crisis* na grčkom znači odluka. Telemah uzima sudbinu u svoje ruke. Odlučuje da se afirmiše. Postaje ono što jeste: odrasla osoba.

Pod maskom očevog prijatelja, Atina mu govori koje etape puta treba da sledi: da sazove skupštinu, zatraži od prosaca da odu, emancipuje se od majke, pripremi brod i ode kod ratnih drugova svog oca da bi zatražio informacije o njemu. Telemah ovo izvodi u tri čina koji obeležavaju njegovo potvrđivanje i naglašavaju njegovu emancipaciju.

Prvi čin: Od majke koja silazi iz svojih odaja da bi se pridružila gostima okupljenim na gozbi u velikoj dvorani palate Telemah suvim glasom traži da ode: *A sad u sobu idi i tu se za poslove svoje staraj, za preslicu i stan, i dvorkinjama naredi neka idu za poslom; muškarci treba da zbore svi, a najviše ja jer vlast je u kući moja*. Ovo je ključni prekid. Telemah se silovito izvlači iz kruga porodične neuroze. Odvaja se od majke čija ga neodlučnost – opravdana, bez sumnje, ali ipak parališuća – drži u stanju deteta.

Identitet se stvara u opoziciji. Otpuštajući svoju majku, Telemah potvrđuje svoju želju. Prestaje da jadikuje i sumnja, i postaje akter svog života. Oslobađa se zamke svoje neodlučne majke. Penelopina nesvesna želja je da se situacija ne promeni, da ostane kakva je bila kad je Odisej otišao. Ona tu želju održava time što ne bira novog muža. Uz to, uvlači i Telemaha u svoje fantazije o izgubljenoj mladosti. On treba da ostane pored nje i ostane dete. Realnost je da Telemah postaje punoletan, a ona sve starija. Sin tada preseca pupčanu vrpču koju je njegova majka osnažila čekajući Odisejev povratak.

Drugi čin: Telemah okončava gozbu i poziva prosce da se okupe u zoru na agori i kaže da će im tada nešto važno saopštiti. To je politički događaj: skupština plemića koji raspravljaju

u prisustvu naroda nije se sastala još od Odisejevog odlaska. Na odbacivanje majke u procesu samopotvrđivanja / oslobođanja prirodno se nadovezuje ulazak Telemaha na političku scenu. On je stavio tačku na svoju emocionalnu zavisnost, ali i na uticaj prosaca. Ovaj lični gest je povezan sa dalekosežnim javnim gestom. „Razboriti Telemah” ne gubi živce, ne želi fizički obračun sa svojim rivalima. Mnogo je prosaca i odnos snaga je nepovoljan za njega. Telemah zna svoje granice. Ipak, govori i izražava svoju želju.

Grčka kultura ceni govor. Od toga zavisi nečija moć. U Homerovo vreme Itaka još uvek nije postala grad, ali njen društveni prostor, onako kako je opisan, jeste embrionalni oblik grada. Na agori se razmenjuju ideje, razgovara se o glavnim političkim orijentacijama. Narod ćuti, ali prisustvuje raspravama i zatim pokazuje svoju naklonost prema jednoj od tendencija da bi je potvrdio i dao joj težinu. Umeće govora, koje će u Grčkoj postati neodvojivo od umeća vladanja, već je od ključnog značaja. Telemah dopušta sebi da govori. Postaje politički subjekat.

Treći čin: Telemah traži od skupštine Itaćana da mu se dodeli brod i posada da bi otišao da potraži vesti o Odiseju. Takođe traži od prosaca da napuste njegovu palatu. Ovi zahtevi se odbijaju. On mora da trpi sarkazam i bahatost prosaca. Ipak, ostaje pri svome i ne odustaje: *Idem, a rečeni put mi neće zaludan biti*. Telemah postaje subjekat priče.

Bogovi mu pomažu da ostvari svoju želju. Atina, koja se vratila na Itaku, priskače mu u pomoć, sada u obličju Mentora, Telemahovog učitelja. Regrutuje posadu u gradu i obezbeđuje brod. Telemah u zoru kreće na put ka Pilu i Sparti. Uspeo je da rasplete lične čvorove koji su ga gušili. Priča će sada dobiti obrt. Istupajući, Telemah je postao opasan i prosci su postali svesni toga i kuju plan da ga unište.

Telemah započinje prikupljanje podataka po zemlji kako bi saznao šta se desilo njegovom ocu koji je nestao. Postavši tako specijalni izaslanik *Odiseje*, odlazi najpre u Pil, u kojem boravi Nestor, a zatim u Spartu, kojom vlada Menelaj, a to su dva slavna Odisejeva saborca koji su uvek bili veoma bliski s njim.